

سفر نخست وزیر پیشبرد امور عراق به اقلیم کردستان در کنار دیدار رهبران ۲ فراکسیون پارلمان عراق احتمال تفاهم برای پایان خلأ سیاسی در این کشور را تقویت کرده است

تثبیت عادل عبدالمهدی؟

سید مهدی طالبی

روزنامه‌نگار

در تاریخ عراق کمتر پیش آمده که شمشیرها و قلوب در یک مسیر قرار بگیرند؛ یا قلوب‌شان با کسی بوده و شمشیرهایشان علیه او یا شمشیرهایشان با کسی بوده و قلوب‌شان با دیگری. این معادله بی‌فرجام، عراق و مردمش را در تنگنانهایی انداخته که خروج از آن، سال‌ها و دهه‌ها زمان برده است. ماجرای استعفای عادل عبدالمهدی، نخست‌وزیر عراق یکی از همان تنگنانهایی است که تا الان ۴۰ روزی است عراق را در وضعیت نامشخصی قرار داده است. او هم به نظر قربانی معادله تاریخی «قلوب» و «شمشیرها» شد. در میان بحران‌های ناشی از اعتراضات

دنیاله‌دار مردمی که جز با وقفه‌ای کوتاه، از ابتدای اکتبر عراق را مشغول خود کرده و به‌ویژه پس از جنایت آمریکا در ترور فرماندهان مقاومت و همراهان‌شان در بغداد، جریان‌های سیاسی عراقی آماده بازگشت به وضعیت سابق هستند. ائتلاف‌های سیاسی در این کشور در ۴۰ روزی که از استعفای عادل عبدالمهدی گذشته است، نتوانسته‌اند بر سر گزینه نخست‌وزیری به تفاهم برسند. مشکل ماجرا اما اینجاست که حتی اگر جریان‌های سیاسی بر سر یک گزینه به توافق برسند، معترضان خیابانی حاضر به پذیرش فرد مورد توافق نیستند. آنها می‌گویند باید فردی به عنوان نخست‌وزیر معرفی شود که هیچ وابستگی سیاسی‌ای به احزاب-به اعتقاد آنها-فاصله نداشته باشد. اختلافات در این باره تا جایی بالا گرفته که حتی برهم صالح رئیس‌جمهور عراق در نامه‌ای به محمد الحلبوسی رئیس پارلمان خواست

بزرگ‌ترین ائتلاف را به او معرفی کند؛ ائتلافی که حق معرفی نخست‌وزیر را دارد. در مجموع با نامه صالح، نه تنها گره‌ای از بحران سیاسی عراق باز نشد که گره تداوم خلأ سیاسی در این کشور کورتر شد. برخی خبرهای غیررسمی در میان دور بی‌حاصل جریان‌های سیاسی، حاکی است بین دو جریان اصلی پارلمان عراق یعنی ائتلاف سائرون به رهبری مقتدی صدر و ائتلاف الفتح به رهبری هادی العامری رایزنی‌هایی را برای بازگشت عادل عبدالمهدی نخست‌وزیر پیشبرد امور به قدرت با یکدیگر داشته‌اند و به توافقاتی نیز در این زمینه رسیده‌اند. گفته می‌شود عمری اخیراً به ایران سفر کرده و در قم با مقتدی صدر جلسه‌ای داشته است. یکی از توافقات رهبران دو ائتلاف عراقی، انتخاب مجدد عبدالمهدی برای نخست‌وزیری تا سال آینده و همچنین فراهم کردن شرایط برای برگزاری انتخابات در سال آینده

است. آن‌گونه که به نظر می‌رسد عادل عبدالمهدی نیز از این رایزنی‌ها مطلع است و آمادگی لازم برای بازگشت به قدرت را نیز دارد. وی برای نخستین بار روز شنبه به اقلیم کردستان سفر کرد و رایزنی‌های جداگانه‌ای با نجیروان بارزانی رئیس اقلیم، مسرور بارزانی نخست‌وزیر و مسعود بارزانی رئیس حزب دموکرات کردستان عراق داشت. عبدالمهدی حتی برای دیدار با کوسرت رسول رئیس شورای سیاسی اتحادیه میهنی کردستان به سلیمانیه سفر کرد. یک مقام دولتی حاضر در این مذاکرات که نخواست نامش فاش شود به الشرق الاوسط گفته قضای مذاکرات چنان دوستانه و مثبت بود که تطابق کامل دیدگاه‌های سران اقلیم در اکثر مسائل مهم برای هیات دولت مرکزی غافلگیرکننده بود. او گفت که سران کرد درباره مسائل مهمی مانند مساله خروج نیروهای آمریکایی و دیگر

مسائلی که مورد اختلاف به نظر می‌آمد کاملاً نگاهی همدلانه داشتند و مواضع دولت مرکزی را درک می‌کردند و بر طرفین این احساس حاکم بود که باید به آینده عراق نظر کرد. عبدالمهدی در بیانیه‌هایی که درباره این دیدارها منتشر کرد این مذاکرات را «سازنده» خواند و تأکید کرد که بنیان‌های تازه‌ای برای تفاهم‌ها و حل مشکلات بین بغداد و اربیل ایجاد شده است. در اقلیم کردستان هیچ نخست‌وزیری به اندازه عادل عبدالمهدی محبوب نیست. او که پیش‌تر وزیر نفت عراق بوده، امتیازات چشمگیری به این اقلیم داده و در یک سال اول نخست‌وزیری‌اش تنش قابل توجهی با اقلیم کردستان نداشته است. گفته می‌شود عبدالمهدی در کنار کردها، به دنبال جلب نظر اهل سنت در عراق است تا بتواند بار دیگر بر کرسی کاخ نخست‌وزیری عراق نکیه بزند.

عراق پیش از عبدالمهدی

ضعف اقتصادی و نامناسب بودن وضعیت خدمات‌رسانی به مردم توسط دولت عراق دلایل زیادی دارد. این کشور از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸ درگیر جنگ رژیم بعث علیه ایران بوده است. پس از پایان جنگ تا ۱۹۹۰ عراق درگیر بحران بدهی‌های خارجی به بانک‌ها، نهادهای بین‌المللی و همچنین کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس بوده است. عراق تحت فشار ناشی از چنین بدهی‌هایی سال ۱۹۹۰ کویت را اشغال کرد و پس از چند ماه در سال ۱۹۹۱ مورد حمله ائتلاف جهانی به رهبری آمریکا قرار گرفت. بمباران‌های گسترده این ائتلاف موجب نابودی بخش اعظم ارتش، زیرساخت‌ها و کارخانه‌های این کشور شد. پس از اخراج عراق از کویت، بغداد تحت شدیدترین تحریم‌های شورای امنیت قرار گرفت و بر اساس برنامه «نفت در برابر غذا و دارو» تنها می‌توانست در قبال تحویل نفت به کشورهای غربی، بخشی از نیازهای غذایی و دارویی خود را تأمین کند. در سال ۲۰۰۳ و یک دهه پس از اجرای تحریم‌های شدید، عراق مورد حمله قرار گرفت و به اشغال آمریکا درآمد. به دنبال این وضعیت جنگ‌های داخلی میان گروه‌ها و فرقه‌های مختلف بالا گرفت. در سال ۲۰۱۱ اشغال عراق پایان یافت اما مشکل جدید در سال ۲۰۱۴ و با هجوم داعش نمایان شد. بر اساس ارزیابی‌ها، خسارات چهارساله داعش به عراق، به بیش از ۵۰۰ میلیارد دلار می‌رسد. عراق در سال ۲۰۱۷ جنگ با داعش را به اتمام رساند و در سال ۲۰۱۸ با برگزاری انتخابات پارلمانی، آماده انتخاب نخست‌وزیری شد که وظیفه داشت چهارده تخریب‌ممتد را جبران کند و وضعیت رفاه را ارتقا بخشد.

کارنامه عادل عبدالمهدی

اعتراض در عراق نسبت به فساد دولتی و سیاسی، ناآرامی، بیکاری و مشکلات رفاهی مختص به دولت یک ساله عادل عبدالمهدی نبود. پیش از او نیز بارها مردم در عراق به خیابان‌ها ریخته و علیه سیاست‌های دولت اعتراض کرده بودند. سال گذشته و پیش از روی کار آمدن دولت عبدالمهدی، در بصره چند هزار نفر به دلیل مصرف آب آلوده راهی بیمارستان شدند و این مساله منجر به اعتراضات مردمی علیه حکومت حیدر العبادی شد. برخی جریان‌های سیاسی با وجود علم به این وضعیت ترجیح دادند بین بیان واقعیت و عوام‌فریبی گزینه دوم را انتخاب کنند تا از این طریق حمایت بیشتر مردمی را همراه خود داشته باشند. فضای ملتهب عراق

و بی‌توجهی مردم به اقدامات دولت در نهایت منجر به سقوط دولت عبدالمهدی در کمتر از یک سال از تشکیل آن شد. بررسی کارنامه دولت وی در مدت تقریباً یک سال نخست‌وزیری او می‌تواند نشان دهد که آیا نخست‌وزیر مستعفی عراق در این مدت موفق بوده یا آن‌طور که معترضان می‌گویند در راستای دولت‌های مفسد قرار داشته است. به همین جهت کارنامه عبدالمهدی در دو حوزه داخلی و خارجی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است.

حوزه داخلی:

وضعیت خدمات‌رسانی

عراق در حوزه تأمین خدمات حیاتی مردم مانند آب، برق و گاز دچار کمبودهای شدیدی است. در این حوزه آب و برق به دلایل شرایط آب و هوایی عراق از وضعیت ویژه‌ای برخوردارند. گرمای هوا در تابستان برای مردم عراق غیرقابل تحمل است. نقل شده است که صدام حسین پیش از اعدام به بازجویی خود گفته بود: «مردم عراق در تابستان دولت جدید را سرنگون خواهند کرد، زیرا تحمل گرمای تابستان برایشان طاقت‌فرساست.» به همین دلیل نیاز به برق برای استفاده از وسایل سرمایشی در تابستان، نیازی فوری برای مردم این کشور است. علاوه بر برق، آب دیگر مشکل عراقی‌هاست. بصره نمونه‌ای از مناطق جمعیتی است که با مشکل آب مواجه است. این شهر با جمعیت دومیلیون و ۶۰۰ هزار نفری دومین شهر بزرگ عراق پس از بغداد است. آن‌طور که گفته می‌شود دسترسی مردم بصره به آب شرب بسیار کم بوده و همین مقدار نیز گل آلود است. وضعیت آب بصره در سال ۲۰۱۸ به وضعیت بغرنجی رسید و چهار هزار نفر از مردم این شهر به دلیل استفاده از آب شرب مسوم در بیمارستان بستری شدند. در این وضعیت بصره صحنه اعتراضات مردمی و درگیری‌ها میان معترضان و نیروهای امنیتی شد. دولت عبدالمهدی برای برطرف کردن چنین مشکلات سنگینی نیاز به زمان داشت. ایجاد زیرساخت‌های حل مشکلات آب و برق در حداقلی‌ترین زمان به یک‌تا دو سال زمان آن هم برای ایجاد تاسیسات ابتدایی نیاز دارد. عبدالمهدی در این زمینه تصمیم گرفت برای ارتقای بصره وضعیت خدمات‌رسانی در آن، با شرکت‌های مختلف چینی و اروپایی وارد مذاکره شود. این مذاکرات به سرعت به نتیجه رسید و قراردادهایی با چین برای سرمایه‌گذاری در بصره امضا و با آلمانی‌ها هم توافقاتی به مبلغ ۱۵ میلیارد دلار برای ساخت نیروگاه‌های برق منعقد شد. اقدامات دیگر

عبدالمهدی بستن قراردادهای واردات برق از ایران برای استفاده مردم و همچنین گاز جهت بهره‌برداری در مناطق مسکونی و نیروگاه‌ها بود. علاوه بر این، اقدامات بلندمدت زیربنایی برای بهبود وضعیت خدمات‌رسانی از جمله در حوزه برق دولت عبدالمهدی توانست برای اولین بار تولید برق عراق را از ۲۰ هزار مگاوات در ساعت افزایش دهد و مردم کشورش را از ساعات روشنایی بیشتری برخوردار کند.

بهبود وضعیت اشتغال و درآمد خانوارها

عراق با جمعیت ۴۰ میلیونی، نزدیک به هفت میلیون کارمند دارد. بحران کارمندان در عراق زمانی آشکار می‌شود که بدانیم ایران با ۸۰ میلیون جمعیت، چیزی در حدود دومیلیون کارمند و آمریکا با ۳۲۰ میلیون جمعیت چهارمیلیون کارمند دارد. این تعداد کارمند در دولت عراق قطعاً بار سنگینی بر دوش بود چه عراق است. به دلیل این حجم کارمند، نخست‌وزیر باید بخش زیادی از بودجه را برای پرداخت حقوق و امور جاری صرف می‌کرد؛ مساله‌ای که توان مالی دولت برای ایجاد برنامه‌های زیربنایی را تضعیف می‌کرد. با این حال عبدالمهدی سعی کرد ضمن سروسامان دادن به این وضعیت و لغوبرخی قراردادهای کار غیرضروری با برخی نیروهای دولتی، به سمت اصلاحات ساختاری برود. نخست‌وزیر عراق در کنار لغو قراردادهای غیرضروری، قول داد به جای آنها متخصصان و دانش‌آموختگان را جذب دستگاه‌های دولتی کند تا کارآمدی دستگاه‌های این کشور بیشتر شود. عبدالمهدی همچنین طرحی را به هیات‌وزیران ارائه کرد تا دولت به هر خانواده‌ای که از درآمد کافی برخوردار نیست حقوق ماهانه بدهد و حداقل درآمد را برای هر خانواده عراقی تأمین کند. وی همچنین برای ایجاد اشتغال سعی کرد به جای استخدام بدون دلیل و بی‌برنامه افراد، به آنها امتیازاتی برای ایجاد شغل داده شود.

پاکسازی دستگاه‌های نظامی و بهبود امنیت

عبدالمهدی، نخست‌وزیر دوران پساداعش به حساب می‌آید. او یک سال پس از شکست داعش ریاست دولت را در بغداد برعهده گرفت و با توجه به شرایط حساس عراق این گونه پیش‌بینی می‌شد که فضای کشور همچنان به دلیل هسته‌های پنهان داعش امنیتی باقی بماند. عبدالمهدی خود نیز بارها امنیت را مهم‌ترین نیاز عراق اعلام کرده بود اما اقدامات او در سمت نخست‌وزیری نشان داد وی نگاهی چندبعدی به معنای امنیت دارد. پس از روی کار آمدن عبدالمهدی

توجه به منافع ملی

از مهم‌ترین مقاطع دوران حکومت عبدالمهدی توافق او با چین برای اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری است. بر این اساس چین دست به سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای در زمینه‌های نفت و گاز، اسکان و زیرساخت‌های عراق می‌زد و هزینه‌های خود را به صورت مدت‌دار و از طریق دریافت نفت از عراق باز پس می‌گرفت. قرارداد چینی‌ها بسیار جذاب بود. عراق وام‌های بلندمدتی از پکن دریافت می‌کرد و به صورت مدت‌دار و از راهی آسان آنها را پرداخت می‌کرد. اما آمریکا در رقابت با چین از عبدالمهدی خواست تا ضمن لغو قراردادهای امضاشده با چین با آمریکا چنین توافقاتی را امضا کند. منظور دولت آمریکا از توفقات اما بر اساس سازوکارهای مورد توافق گرفته با پکن نبود و در قالب آنها واکنشگتن وامی به بغداد نمی‌داد بلکه در ازای دریافت سالانه نیمی از نفت عراق برخی زیرساخت‌های این کشور را بازسازی می‌کرد. عبدالمهدی جلوی درخواست آمریکا ایستاد و کاخ سفید با برنامه‌ریزی برای کودتا و آشوب‌های خیابانی به مقابله با دولت عراق رفت.

نقش میانجی‌گرانه در غرب آسیا

عراق در دوره عبدالمهدی تا اندازه‌ای که تشخیص می‌داد طرف‌های منطقه‌ای را در سیاست‌هایشان همراهی می‌کرد اما این همراهی جدی داشت. پس از انجام حملات پهنایی و موشکی علیه تاسیسات نفتی آرامکوی عربستان توسط یمن، ریاض تصمیم به برگزاری نشست سران اسلامی در مکه علیه ایران گرفت. عراق در این نشست شرکت کرد اما رئیس‌جمهور این کشور بر اساس سیاست عبدالمهدی ضمن دفاع از منافع مشروع ایران طرف‌های منطقه‌ای را به گفت‌وگو فراخواند. چنین سیاستی باعث شد علی‌رغم تلاش کشورهای مختلف در منطقه برای میانجی‌گری میان ایران و عربستان این عراق باشد که نقش میانجی‌را بازی کند. عبدالمهدی حتی از سلطان قابوس مرد پنج‌دهه میانجی‌گری هم زیرک‌تر و موثرتر وارد این پرونده شد و توانست دو طرف را به نقطه‌ای مشترک برای بهبود روابط برساند. بر همین اساس هم سردار قاسم سلیمانی به عراق سفر کرد تا پاسخ ایران به نامه عربستان را به وی تقدیم کند. شاید پس از سلطان قابوس، این عادل عبدالمهدی بود که می‌توانست عراق را از کشوری به عنوان محل منازعه، به یک میانجی‌گر قدرتمند در منطقه تبدیل کند.

حوزه سیاست خارجی

توازن بخشی به سیاست خارجی

عراق تا سال ۲۰۱۱ در اشغال آمریکا قرار داشت و تنها برای مدت کوتاهی طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ توانست روی پای خود بایستد، اما در سال ۲۰۱۴ با حمله داعش بار دیگر آمریکا به بهانه آموزش نیروهای عراقی و مقابله با این گروه وارد عراق و عملاً دوران دیگری از اشغال عراق آغاز شد. تأثیرات آمریکا روی دولت عراق را می‌توان در یکی از آخرین مصیبت‌های حیدر العبادی، نخست‌وزیر سابق عراق دید؛ جایی که او در پاسخ به سوالات خبرنگاران گفت: «عراق چاره‌ای جز اجرای تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران نخواهد داشت.» تصمیم العبادی برای اجرای سیاست‌های آمریکا در بغداد باعث شد او مورد اعتراض طرف‌های ملی عراقی قرار گیرد و در دور بعد موفق به تمدید نخست‌وزیری خود نشود. پس از او، عبدالمهدی ضمن حفظ روابط با تمامی طرف‌ها بر اساس منافع ملی عراق نه تنها روابط اقتصادی با ایران را کاهش نداد بلکه در دوران او حجم مبادلات دوجانبه

پیشرفت قابل توجهی داشت و از ۹ میلیارد دلار به ۱۲ میلیارد دلار رسید. بر اساس توافق عبدالمهدی با رئیس‌جمهور ایران قرار بود حجم این مبادلات در آینده‌ای نزدیک به ۲۰ میلیارد دلار برسد. چنین مساله‌ای نشانگر عدم تأثیرپذیری عبدالمهدی از فشارهای طرف‌های خارجی و عملگرایی او بر اساس منافع ملی عراق است. او همچنین سعی کرد به جای توافق با آمریکا به نمایندگی از غرب و ائتلاف امنیتی ضد داعش به طور مستقل وارد گفت‌وگوهای اقتصادی و امنیتی با کشورهای اروپایی شود. چنین اقدامی از سوی نخست‌وزیر عراق موجب شد نقش آمریکا در عراق تا حد زیادی کاسته شود. عبدالمهدی قصد کاهش روابط با آمریکا را نداشت بلکه می‌خواست اثر فشارهای آمریکا را بر سیاست خارجی دولتش خنثی کند. وی در همان حال که به دنبال ارتقای روابط اقتصادی با ایران بود، با عربستان سعودی نیز وارد مذاکراتی شد و رضایت آنها برای سرمایه‌گذاری یک میلیارد دلاری را جلب کرد. او هم‌زمان با بازگشایی مرزهای عراق و سوریه به دنبال احیای روابط اقتصادی سنتی عراق و شام بود.